

Mikael Pentikäinen

16.7.2017

Sukujuhla, Pudasjärvi

MUUTOSVARAUKSIN

Hyvät sukulaiset, arvoiset juhlavieraat,

on suuri ilo ja kunnia olla puhumassa tässä raudan ja mestarisepän suvun, Anders Wikströmin jälkeläisten sukujuhlissa. Olen itse suvun vävy-poikia. Viisi lastani ovat Wikströmin jälkeläisiä seitsemännessä polvessa. Anders oli lasteni papan mummun pappa.

Anders Wikström tuli Pudasjärvelle 1850 perheineen Pohjois-Ruotsista. Hän kulki siis eri suuntaan kuin ne tuhannet pudasjärviset, joita on lähtenyt laajalti täältä Ruotsiin – joissakin vaiheissa satoja vuodessa, ja joita on tänä kesänä täällä monella hienolla tapaa muistettu.

Kun Wikströmit tulivat tänne, Suomi oli osa Venäjän suuriruhtinaskuntaa, jota hallitsi Nikolai I. Yhteiskunnan kehitys oli hidasta. On puhuttu hiljaisuuden ajasta. Suomi oli keisarikunnan rauhallisinta kolkkaa. ”Jättäkää suomalaiset rauhaan, se on provinssi, joka ei ole aiheuttanut minulle minuutinkaan huolta”, tsaarin kerrotaan sanoneen. Tilanne kuitenkin muuttui nopeasti. Krimin sota alkoi vain muutama vuosi sen jälkeen, kun Wikströmin perhe oli kotiutunut Hirvaskoskelle. Häviö Krimin sodassa johti Venäjällä kriisiin, jonka myötä keisariksi tuli Aleksanteri II. Hän aloitti maan uudistamisen.

Hirvaskosken ruukki oli käynnistynyt joitakin vuosia ennen Wikströmien saapumista Timosen verotalolta ostetuille maille, minkä vuoksi puhuttiin Timosen ruukista. Puhalluslaitos aloitti 1841 ja vasarapaja 1843. Hiilenhankinnan turvaamiseksi ruukki osti myöhemmin kolme tilaa. 1870 maata oli jo 3000 hehtaaria.

Anders tuli vasaraseppämestariksi – tehtävään saattaa takkirauta takomiskelpoiseksi. Työ oli raskas. Se vaati erityistä ammattitaitoa, jotta rauta olisi ollut laadukasta. Työtä tehtiin yöstä päivään vuoroissa. Anders asui Kesäsen torpassa Korentojärven lähellä. Kun ruukki lopetti tulipalon jälkeen 1877, Anders jäi Kesäseen, jossa hän kuoli 1882 66-vuotiaana.

Hyvät kuulijat,

94 vuotta Wikströmin Hirvaskoskelle tulon jälkeen oma isoisäni Veikko Pentikäinen saapui samoille seuduille syyskuun lopulla 1944. Lapin sota oli alkanut paria viikkoa aiemmin, eikä ollut montaa viikkoa siitä, kun Carl Gustav Mannerheim oli ottanut presidentin tehtävät Risto Rytiltä.

Isäni Juha on käynyt läpi isänsä Veikon päiväkirjaa ja kirjeenvaihtoa. Juha toteaa, että Veikko oli kokenut Hirvaskoskelle saapuessaan ”tulleensa ikään kuin kotiin”.

Syyskuun 29. päivä 1944 isoisäni on kirjoittanut kotiinsa Haapajärven pappilaan seuraavaa: "Tänään pääsin lähelle Antin pappilaa, jossa nyt Timos-Kalle on kotimiehenä. Talo näkyy ikkunaan, mutta joki ja koski on välissä, joten ehkä vasta huomenna tapaamme. Kun Oulua pommitettiin, pitivät he tätä rauhallisempaa paikkana, mutta nyt ovat menneet Ouluun. Paljon täällä on ollut evakuoimattomia onneksi. Nytkin istun kristittyjen talossa, maitoa olen saanut, samoin vähän voita. Varusteita ei tarvitse vielä lähettää. Minulla on puseron alla villapaita. Sekin on liikaa, kun ajaa pyörällä. Sateella koetan olla suojassa, kun on pyörä."

Juuri sain koomillisen viestin. Timos-Kalle on ollut naapurin "rakuunana vakoilun! vuoksi". Koetin laittaa hänelle sanaa, mutta näytti mahdottomalta. Kuitenkin hän oli tullut vastakkaiselle rannalle "pelossa" evakoituakseen saksalaisen jalkaväen tieltä. Kyllä oli ilo syntynyt, kun kuulivat, että meidän jalkaväki on tällä puolen. -- Matkamme jatkuu todennäköisesti Honkasalon Paulin ohi Kalle Lohen valtakuntaan jne., ellei kummempia satu. Eipä olisi arvannut, että tällä tavalla näitä tanhuvia kuljetaan."

Isoisäni kirje on kiinnostava ajan kuvaus, jossa on monelle tuttuja nimiä. Veikko joutuu käyttämään kiertoilmaisuja, jotta kirje läpäisee sotasensuurin ja tavoittaa Haapajärven pappilan.

Veikon mainitsema Antin pappila on tähän sukuun liittyvä Holmströmin kauppa. Antti on isoisäni pappisveli Antti Koukkari. Antin puoliso oli Annikki Holmström, jonka vanhempia olivat kauppias Hjalmar Holmström ja Aina Loviisa Vikström eli lasteni papan mummun isosisko. Palaan vielä myöhemmin Antti Koukkariin, joka on monien tarinoiden mies.

Timos-Kalle on legendaarinen saarnamies Kalle Timonen, joka oli jäänyt hoitamaan evakkoon lähteneiden taloja. Naapuri viittasi saksalaisiin, joiden edestä Kalle pyrki pois. Itsekin muistan Kallen, kun hän vieraili kirkolliskokousedustajana kotonamme Turussa. Hänen suuri hahmonsä teki vaikutuksen. Kallesta kerrotaan, että Amerikassa automaattivaaka oli sanonut Kallelle, kun tämä meni vaa'alle, että vain yksi kerrallaan. Pauli Honkasalo on Pudasjärven kirkkoherra ja Kalle Lohi ranualainen kansanedustaja ja ministeri Kalle Aukusti Lohi.

Isoisäni saapui siis Hirvaskoskelle ja katseli Holmströmin taloa joen takaa. Seuraavana päivänä 30. syyskuuta hän pääsee tapaamaan Kalle Timosta, joka oli hänelle läheinen veli.

Lokakuun 2. päivä Veikolta lähtee kotiin kirje: "Rakas Kaino! Kallen kanssa kylvin kahdesti. Holmströmillä söin ja sain oikeata pyönäkahvia. Tyttäret pitivät myös puseroani likaisena ja Timos-Kallen emäntä pesi sen. Voitakin sain jälleen vähän. Mielelläni olisin viipynyt siellä yönkin, mutta piti lähteä komentajalle katsomaan yösijaa. Koululla, opettaja Ilkan huoneistossa olimme yötä. -- Sillankorvassa ikkunat lienee rikkoutuneet, siviilejä ei niillä tienoilla ollut. Kolmasti ainakin olen tullut kristittyjen paikkaan aivan kärjessä. Muutkin, mutta erityisesti he ovat olleet iloisia "vapauttajille" ja pitäneet hyvänä."

Kyllä ovat ikäviä monien evakoiden kodit ja kokemukset. Parhaiten ovat säilyneet kaikki, missä edes joku talon väkeä on ollut kotona. Eilen mikkelisunnuntaina ajoin sateessa kirkolle ja pääsin veneellä Paulin (Honkasalon) luo. Mutta hän oli lähtenyt pari tuntia aikaisemmin perhettään

edestä noutamaan. Kuitenkin lepäilin siellä puoli päivää ja kuivatin vaatteita. Pappilan ”kotimies” oli tältä kylältä ja niin pääsin taas yöksi.”

Vuosikymmeniä myöhemmin 1977 isoisäni on poikansa Hannun luona Kanadassa. Hän käy nauhurille läpi elämäänsä. Hän palaa muistoissaan myös Hirvaskoskelle Lapin sodan alkupäiville.

Veikko muistelee 1977: ”Se oli semmoinen tilanne, että aluksi olivat ne saksalaiset olleet sotatovereita. Oli valemiinoituksia ja murroksia, että antoivat niistä kartat, miten suomalaiset kulkisivat perässä. Minäkin olin tuon jääkärijoukkueen mukana. Kun jossakin paikassa miehet menivät joen yli, niin viimeinen saksalainen oli samassa veneessä, missä oli ensimmäinen suomalainen. Ja suomalainen toi veneen takaisin. Se oli niin kuin jossakin elokuvassa tämä sota. Venäläiset saivat kait tästä kuulla, ja niin Hirvaskosken jälkeen Pudasjärvellä alkoi sitten se tosi homma. Sinne tuli Laguksen porukka suoraan Oulusta Pudasjärvelle.”

Rykmentti pysähtyy lijoen Hirvaskosken rantaan odottamaan ”Laguksen porukkaa” ja järjestelyjä. Veikolla oli aikaa levähtää, saunoa ja kuunnella Timosta: ”Timo-Kalle oli toisella pohjoispuolella joen kauppias Holmströmin lähellä, ja minä olin silloin tällä etelä- tai itäpuolella. Niin ne tulivat [saksalaiset] saunomaan ja oli lämmittäneet saunan meille, että tulla saunaan. Olivat jättäneet veneen meille: ’Olette väärässä köökissä, väärässä leirissä. Niin Timo-Kalle oli mennyt sinne. Se oli semmoinen tärkeän näköinen pyylevä herrasmies, niin saksalaiset meinasivat viedä mennessään, kun luulivat, että se oli mikä lie tutkija tai kapteeni. Mutta eivät ne kuitenkaan vieneet.”

Isoisäni palasi sodan jälkeen Hirvaskoskelle, mm. 1953 Haapajärveltä polkupyörällä poikiensa Samulin ja Juhan kanssa – Veikon sotatietä pitkin Puolangan kautta. Isäni on muistellut tätä tapahtumaa omassa käsikirjoituksessaan, jota ei julkaistu.

”Samulin kanssa tajuamme, ettei se mikään sattuma ollut, että juhannuksen alla kohtaamme Hirvaskoskella Kalle Timosen ja kauppias Holmströmin perheen. Veikko haluaa vihkiä pojat Lapin sodan muistoihinsa ja käsitellä asiat yhdessä miesten kesken saunan lauteilla. Tunnit vierivät, kun Timo-Kallen savusaunassa löylyn hengessä muistelemme, vastomme, pesemme toistemme selät, uimme kosken rannassa. Isä vahtii, että poikien päät näkyvät. Vilvoittelemme ja isä kehottaa katsomaan Kalle Timosen tukevan ylvästä olemusta: Tuon Kallen meinasivat saksmannit viedä matkaansa todistaakseen sitten kotona tosi arjalaisen suomalaisen miehen olemuksen.”

”Veikon puheenvuoro pani minut miettimään jo silloin. Kalle Timonen oli Veikon mielestä sota-aikana harvinaisen raamikas, raskaan sarjan painijan kaltainen. Hän olisi Veikon mielestä ollut tosi suomalaisen perikuva, meidät suomalaiset, Jatkosodan aseveljet suorastaan arjalaisiksi osoittava todistusvoimainen hahmo. Sellaista kansaa Saksan armeija tuolloin Himmlerin johdolla etsi mm. Aunuksen Karjalasta.”

Isä-Juhan kertomus vuoden 1953 tapahtumista jatkuu. ”Hirvaskosken rannassa katsastamme juhannuksen 1953 alla yhdessä saksalaisten ja suomalaisten leiripaikat kummallakin puolen joen. Se oli ennen asemien jättämistä ollut saksalaissuomalaisen silloisen asevelihengen yksi rintama-

asema, missä kaikessa rauhassa ”yhdessä kalastella ja saunuskella”. Kun sodan vaiheita Holmströmien ja Kalle Timosen kera mietimme, ykskaks alkaa kuuluu auton ja miesten ääniä. Paikalle saapuu illan suussa Amerikan raudallaan Taivalkosken kirkkoherra Antti Koukkari. Kohta kauppias Holmström, kalaretken isäntämme hakee veneen. Vedämme kullenuottaa, jonka toinen pää sidotaan rantakoivuun. Siitä lähdemme soutaen kiertämään veneellä kosken parhaat ”ottipaikat”. Kalat vedetään rannalle nuotan siulassa. ”Ahti on antelias.” Kohta meillä on tarpeeksi jaloa kalaa, mitä paistaa: taimenta, harjusta ja siikaa. Ne perataan ja laitetaan kostean paperin sisällä hiekkarannan hiillockseen kypsymään. On aika kertoa miehekkäitä sota- ja muita juttuja, joista ronskimmat Antti merkitsee isänsä likan tiliin.

On vuoden pisin päivä, Pudasjärven Hirvaskoskellakin lähes yötön yö. Kohta koittaa puolen yön hetki. Kosken rantaan puksuttaa moottorivene. Sieltä nousee mies, joka ilmoittaa, että kalamiehiltä on tainnut unohtua katsoa kalenteriin: ”Mitäs sanotte siihen, että kulleaika alkaa vasta puolen tunnin päästä?” Olihan kauppias Holmströmillä ja papeilla selvittämistä ensin keskenään, kun oli jääty kiinni ”rysän päältä synnin teossa” yhdessä, sitten virkakunnan kanssa. Isäkin ehtii moittia isäntiään, että olisihan nuo asiat pitänyt ajoissa selvittää, ettei sakoille jouduta. Antti, entinen maalaisliiton kansanedustaja, selviää taas puhumalla. Koko asialle kohta nauretaan makeasti mustan nuotiopannun kahveilla kalamiesten ja virkakunnan kesken. Hiillocksesta kuoritaan lämpimät kalat, jotka syödään, kun ensin on laulettu Suvivirsi.

Tulipahan yksi saunatarina lisää kerrottavaksi siitä, kuinka ”Hirvaskosken juhannusseurojen saarnamiehet jäivät kiinni, ei rysän vaan kullenuotan päältä.” Samuilta ja minulta kysyttiin: ”Onko se totta?” Opimme Antti Koukkarin sanoin vastaamaan: ”Totta kai tarina totta on, kun on viimeinen kertoja elossa.”

Isoisäni Veikko muistaa myös Hirvaskosken sota-ajan tapahtumiin liittyvän traagisen käänteeseen. ”Sitten tuli määräys vanhemmalle ikäluokalle, että Hirvaskoskelta saa mennä suoraan Pudasjärvelle, että pääsisivät sitten heti siviiliin. Niin monet oikaisivat sen kankaan yli, missä Hirvaskosken tie yhtyy Kuusamon tiehen ja ylittää sen kankaan, ja astuivat miinaan. Niin päättyi jonkun taival ennen siviiliin pääsemistä.”

”Tämä kotiutuskäsky yllätti - ja vaikeutti Jääkärirykmentti 33:n komentajan, majuri Lahdenperän mielestä taistelutoimia, kun vihollisen ilmavoimat osallistuivat taisteluihin pommittaen ja tulittaen Ranuan tiellä etenevää rykmenttiämme. Kun taistelujoukoista oli kotiutettava kaikki vanhemmat miehet sekä vuonna 1926 ja sen jälkeen syntyneet varusmiehet, 6. Divisioonasta kotiutettiin 10 upseeria, 273 aliupseeria ja 1684 sotamiestä. Kun näin kutistunut divisioona alistettiin Panssaridivisioonan komentajalle, syntyi Lapin sodassa mainetta niittänyt ryhmä Lagus.”

Hyvät juhlavieraat,

jos sallitte, palaan vielä Antti Koukkariin, joka on kanssani Wikströmin suvun vävy-poikia. Hänen elämänsä, joka päättyi valitettavan aikaisin, kohtaa monta kertaa minunkin sukulaisiani.

Antin puoliso Annikki Holmström liittyi vahvasti Hirvaskosken vaiheisiin perhetaustansakin vuoksi. Hänen isänsä Arthur Holmström oli Hirvaskoskella kauppias ja maanviljelijä, ja hänen äitinsä Aina

Vikström Pekka Wikströmin tytär. Isän äiti oli Anna Maria, Mammuksi kutsuttu, omaa sukuaan Norblad, Hirvaskosken kartanon emäntä. Mammu jäi varhain leskeksi. Hän järjesti kartanossa usein lestadiolaisseuroja. Annikki oli perheen toiseksi vanhin lapsi ja joutui äitinsä kuollessa 18-vuotiaana ottamaan paljon vastuuta kodista.

Annikki ja Antti tapasivat vappuna 1939. Sota häytti seurustelua, johon kuului vilkas kirjeenvaihto. Linaan Antin kirjettä, joka on julkaistu kirjassa Päivämies palkan saa. Annikki oli tuolloin ilmavartiossa Pintamossa. ”Kun tiedän sinun seisovan vahtipaikallasi siellä kaukana Pintamossa, nyt juuri tahtoisin seistä sinun rinnallasi, katsoa yli lumimetsien, vaarojen, jäisten järvien kohti taivaan avaraa sineä. Katsoa yli sotaisen ajan rauhan maahan, sinne, minne matkamme kiusausten maasta käy.”

Antti Koukkarista voisi puhua pitkään, mutta otan esille joitakin näkökulmia. Koukkari oli humoristi, josta kertoo seuraava tarina Hirvaskoskelta: ”Oli kesäyö. Väki nukkui. Kello kolmen tietämissä Antti pistäytyi ulkona ja sai ajatuksen kiivetä navetan katolle. Sen harjalla istuen hän alkoi matkia kukon ääntä. Koko kylän kukot heräsivät taitavasti matkittuun ääntelyyn, alkoivat kiekua ja herättivät kylän emännät navetoille. Erehdys paljastui vasta navettaväen palatessa ja tarkistaessa kellojaan. Aamulla kiersi kylällä yleinen ihmettely, mikä herätti kukot niin aikaisin.”

Koukkari valittiin 31-vuotiaana eduskuntaan 1945. Hän oli siellä kaksi kautta, mutta Annikin mukaan ”jonnekin pohjoiseen se haaveili. Ei se loppujen lopuksi tykännyt siitä eduskunnassa työskentelystä ja siellä olostä”. 1949 Koukkari valittiin Taivalkosken kirkkoherraksi.

Koukkarin ensimmäinen virkatehtävä Taivalkoskella liittyy perheeseemme. Hän siunasi hautaan lasteni papan äidin Fanni Karvosen. Oli vapun aika, mutta lunta oli yli metri. Hautausmaalle oli vaikea päästä. Antti lohdutti siunauspuheessaan lapsia, jotka itkivät äitiään: ”Ei ero äidistänne ole ikuinen. Me uskomme, että tapaamme kerran taivaassa.” Siunauksen jälkeen hän meni lasten luo, silitti jokaisen päätä ja lohdutti. Kymmenvuotiaalla Saarelle hän sanoi, että tule meille. Seuraavana päivänä isä-Edvin ajoi Saaran pyörällä pappilaan, ja Saara jäi Koukkarille vuosikausiksi.

Koukkarin lämmintä sydäntä ja avointa mieltä kuvasi myös ensimmäinen saarna kirkkoherrana Taivalkosken kirkossa. Lopuksi hän kutsui koko kirkkokansan pappilaan kirkkokahville. Pieni pulma oli se, että pappilan kaapissa oli vain yksi leipä ja kaksi desiä kermaa. Ihmiset toivat kuitenkin eväät tullessaan. ”Olivat sanoneet, että nyt meillä on hullu pappi, sinne täytyy viedä jotain mukanaan.”

Jos pappi oli persoona, heitä oli myös seurakunnassa. Koukkari on muistellut renkimiestä, joka toi kihlattunsa vihille pappilaan. Kesken toimituksen morsiamen viereen polvistunut sulho lähti konttaamaan pois. Tuli hiljainen hetki. Pappi, morsian ja todistajat tuijottivat miehen perään. Nurkkaan päästyään renki sylkäisi mällin kakluuniin ja konttasi takaisin. Vihkiminen saattoi jatkaa.

Sittemmin Antti kävi pitkällä saarnamatkalla Amerikasta, ja toi sieltä Suomeen Buickin, joka herätti huomiota. Sellaista ei ollut Taivalkoskella nähty. Autoon ihastui myös appiukkonni setä, taksiautoilija Pekka Karvonen, josta tuli Antin kuljettaja.

Raskas työ erämaapitäjän pappina ja poliitikkona söivät Koukkarin voimia ja sydänkohtauksen jälkeen lääkäri määräsi hänet vähemmän rasittaviin töihin, ”jos mieli elää”. Koukkari siirtyi SRK:n

palvelukseen perustamaan Päivämies-lehteä. Setäni Samuli jatkoi vuosikymmeniä myöhemmin samassa tehtävässä.

Helmikuussa 1958 Antti Koukkarin matka päättyi sydänkohtaukseen. Oulun tuomiokirkko oli ääriään myöten täynnä 26. helmikuuta 1958, kun Koukkari siunattiin. Isoisäni Veikko oli kantamassa Antin arkkua pappisveljien kanssa tämän viimeisellä matkalla. Muistotilaisuudessa Antin ystävä, Taivalkosken nimismies Martti Moisala luonnehti hänen elämäntyötään: ”Kynttilä, joka palaa molemmista päistä, ei kestä kauan.”

Hyvät ystävät,

tällä tavalla sukumme ja isänmaamme kohtalot kutoutuvat yhteen tämän maan rakentamisessa. Tänään muistamme kiitollisuudella sukulaisiamme, jotka ovat tätä maata rakentaneet niin rauhan kuin sodan aikana, kukin kutsumustaan noudattaen. Itsenäisyyden juhluvuonna on hyvä muistaa, miten paljon edelliset sukupolvet ovat saaneet aikaan ja miten Suomessa on moni asia hyvin. Suomi on maailman vakain ja turvallisin maa. Suomessa on maailman paras hallinto ja vähiten järjestäytynyttä rikollisuutta. Suomessa on riippumattomin oikeuslaitos, Tanskan ohella vapaimmat vaalit ja maailman vapain lehdistö. Suomen peruskoulutus ja lukutaito ovat maailman parasta. Suomi on maailman toiseksi paras maa olla tyttö, mikä minua kahden tyttären - Anders Wikströmin jälkeläisen – isänä erityisesti ilahduttaa.

Lainaan lopuksi anoppini Inkeri Karvosen runoa.

Täällä mestarin käsi on laskenut pyydyksensä,
nostanut hiillokselle
kalan ja taipuvan raudan
auranterä mielessä,
ei nuoli,
sillan rakentaminen,
ei muuri,
ikkunan ruusupitsi,
ei ristikko.

Täällä tunnetaan tulen sopimus jalostaa,
veden sopimus karkaista,
Hengen sopimus luoda elävä kivi.
Hirvaskosken vaaroilta valtamerten yli kulkee
Tulen, veden ja Hengen kaiku.